

д. філол. н., проф. Наталія Кондратенко

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Кафедра прикладної лінгвістики

тел.: +380 936 34 23 93

e-mail: kondr_nat@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9589-7716>

ЛІНГВОПРАГМАТИКА НОВОРІЧНОГО ПРИВІТАННЯ ЯК МОВЛЕННЕВОГО ЖАНРУ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ: ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ ПРОМОВ АНДЖЕЯ ДУДИ І ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО)

ABSTRAKT

LINGWOPRAGMATYKA PRZEMÓWIENIA NOWOROCZNEGO JAKO GATUNKU MOWY W DYSKURSIE POLITYCZNYM: ASPEKT PORÓWNAWCZY (NA MATERIALE PRZEMÓWIEŃ ANDRZEJA DUDY I WŁADIMIRA ZEŁENSKIEGO)

Niniejszy artykuł poświęcony jest analizie orędzi noworocznych wygłoszonych przez Prezydenta Polski Andrzeja Dudę oraz Prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskigo. Autorka przedstawiła w nim parametry gatunkowe przemówień noworocznych oraz wymagania dotyczące ich treści i struktury. Materiał leksykalny stanowiły przemówienia z lat 2018–2020. Do przeprowadzenia badania wykorzystano lingwistyczną analizę pragmatyczną i metodę porównawczą. Przedmiotem analizy były akty mowy, które określają potencjał językowo-pragmatyczny życzeń noworocznych. Autorka zaproponowała typologię strategii komunikacyjnych stosowanych przez obu prezydentów w celu wpływania na odbiorców, porównała dyskurs prezydencki w obu krajach oraz określiła specyfikę gatunku orędzia noworoczego w polskim i ukraińskim dyskursie politycznym.

Słowa kluczowe: dyskurs polityczny, przemówienia noworoczne, retoryka prezydencka, gatunek mowy, strategia komunikacyjna

ABSTRACT

LINGUISTRAGMATICS OF NEW YEAR'S SPEECH AS A SPEECH GENRE OF POLITICAL DISCOURSE: A COMPARATIVE ASPECT (BASED ON THE MATERIAL OF THE SPEECHES OF ANDRZEJ DUDA AND VLADIMIR ZELENSKY)

The purpose of the study is to analyze the New Year's speeches of the President of Poland Andrzej Duda and the President of Ukraine Volodymyr Zelensky. The main methods used are

linguopragmatic and comparative. The main genre parameters of the text are revealed and the requirements as to its content and structure are outlined. The structural components in the New Year's speeches of the presidents for 2018–2020 are characterized, and a comparison of Polish and Ukrainian presidential discourses is made. Speech acts that determine the linguopragmatic potential of New Year's speeches are analyzed. A typology of communication strategies used by the Presidents of Poland and Ukraine in New Year's speeches to influence the recipients in ritual political communication is proposed. The specifics of New Year's speeches in Polish and Ukrainian political discourse are determined.

Key words: political discourse, political ritual, New Year speeches, presidential rhetoric, speech genre, communicative strategy

У сучасному політичному дискурсі особливе місце належить президентській риторичі, що репрезентована під час офіційних заходів, урочистостей, комунікації з іншими політиками, журналістами, пересічними громадянами. Президентський дискурс викликає підвищений інтерес лінгвістів, оскільки до президента завжди прикута увага як до мовної особистості: важливими є і власне вербально-знаковий компонент спілкування, і лінгвопрагматичний. Однією з таких комунікативних форм є новорічне привітання президента, звернене до народу. Новорічні свята належать до тих, що святкують громадяни кожної країни незалежно від віросповідання й релігійної належності, тому саме цей жанр виконує функцію своєрідного звіту президента за минулий рік й планування роботи на прийдешній. Крім того, новорічне привітання не позбавлене й характерних для ритуальних текстів структурно-семантичних складників, що забезпечує його семантичну багатомірність і поліфункційність. Універсальність інформаційного приводу – зміна старого року новим – зумовлює актуальність жанру новорічного привітання для різних лінгвокультур, зокрема для польської й української.

Мета нашої наукової розвідки – визначити структурно-семантичні й лінгвопрагматичні особливості новорічного привітання як мовленнєвого жанру президентської риторики. Мета зумовила розв'язання таких *завдань*: окреслення специфіки жанрологічних і лінгвопрагматичних досліджень у царині політичної лінгвістики; виявлення структури й змістового наповнення новорічного привітання у президентській риторичі; типологізування комунікативних стратегій у новорічних промовах президентів. Основними *методами* дослідження є лінгвопрагматичний аналіз і зіставний аналіз.

Матеріалом для аналізу слугували новорічні промови президента Польщі Анджея Дуди (Andrzej Duda) і президента України Володимира Зеленського. А. Дуда є чинним президентом Польщі з 2015 року, у 2020 року його

було перебрано на другий термін. В. Зеленський є президентом України з 2019 року, його каденція перша. Зважаючи на це, А. Дуда щороку вітав співгромадян з Новим роком, що склало загалом сім новорічних промов; В. Зеленський привітав з новорічними святами народ України лише двічі. Це зумовило надання особливої уваги промова останніх років (2019–2021), оскільки таке зіставлення є більш коректним з огляду на швидкоплинні історичні умови розвитку обох країн, наприклад, пандемія коронавірусної хвороби в усьому світі.

Дослідження політичного дискурсу мають давні традиції в європейському мовознавстві, зокрема і в лінгвопрагматичному аспекті. Мовленнєвий жанр новорічного привітання ставав об'єктом аналізу на матеріалі різних мов.

На матеріалі української мови новорічне звернення як жанр політичного дискурсу було розглянуто в дисертації Л. Стрій, присвяченій лінгвопрагматичній специфіці ритуальних жанрів політичного дискурсу¹. Поміж інших жанрових груп дослідниця ґрунтовно аналізує жанр привітання, окремо розглядаючи новорічне привітання українських президентів. Ми також зверталися до жанротвірних параметрів новорічного звернення у своїх наукових розвідках² і до трансформацій цього жанру в українському президентському дискурсі 2015–2019 років³.

На матеріалі російської мови мовленнєвий жанр новорічного привітання було розглянуто в діахронічному вимірі В. Ослоповою, яка проаналізувала радянські промови, включно з радіозверненнями, з 1941 по 1991 роки (з тривалими перервами) і за 1999–2008 роки (промови В. Путіна) та наголосила на характерній ознаці новорічного привітання: існування власної історії жанру⁴. В. Варавкіна дослідила новорічне звернення в російському та американському політичному дискурсі, зосередивши увагу на лінгвокогнітивному моделюванні образу адресата текстів цього мовленнєвого жанру⁵.

¹ Л. І. Стрій, *Ритуальні жанри українського політичного дискурсу: структурно-семантичний і лівопрагматичний аспекти: дис. на здоб. наук. ступ. канд. філолог. наук*, Одеса 2015.

² Н. В. Кондратенко, *Новогоднее обращение как ритуальный жанр политического дискурса: макроструктурные компоненты и средства их выражения*, «Компьютерная лингвистика и интеллектуальные технологии: Труды междунар. конф. «Диалог 2007» 2007, с. 302–306.

³ Н. В. Кондратенко, *Публічний виступ як жанр ритуальної політичної комунікації: трансформація новорічного звернення в українській президентській риторичі (на матеріалі промов Петра Порошенко)*, „*Studia Ucrainica Posnaniensia*” 2020, VIII/1, pp. 85–94.

⁴ В. Ю. Ослопова, *Новогоднее обращение главы государства к народу как жанр политического дискурса*, «Вестник Томского государственного университета» 2009, с. 19.

⁵ В. Ю. Варавкина, *Новогоднее обращение главы государства: жанровая специфика и лингвокогнитивное моделирование образа адресата: дис. на соиск. научн. степен. канд. филол. наук*, Омск 2011.

Зіставному аналізу присвячено наукову працю В. Чахура (Waldemar Czachur), у якій розглянуто новорічні привітання польських і німецьких президентів до 2016 року: «У той час, як польські політики переважно підбивають підсумки минулого року на тлі похвал, подяк і новорічних привітань громадянам, німецькі політики змушують громадян відчувати себе цінними через висловлювання, орієнтовані на майбутнє, здебільшого сформульовані як заклики»⁶ (*тут і далі переклад Автора*). Ґрунтовність цієї розвідки зумовлена розглянутими аспектами: значущість святкової події в політичному дискурсі; комунікативні наміри мовців; структура і зміст новорічних промов у міжкультурному вимірі; ритуальні формули та звертання до адресатів; частотність вживання національно маркованих концептів і ключових слів. К. Пітик аналізує лінгвокультурні концепти у новорічних зверненнях французьких президентів⁷.

Дослідження новорічних промов східнослов'янських політиків представлено в науковій праці Ж. Сладкевич (Żanna Śladkiewicz) на матеріалі польської, російської та білоруської мов: у новорічному зверненні «стимулом текстотворення є суспільно значуща подія, жанр має формальну фіксацію, символічне навантаження і виконує інтегративну функцію»⁸. Ю. Емер і К. Акентьева аналізують новорічні звернення президентів Росії, Білорусі та України⁹, а Л. Ласиця порівнює новорічне привітання президента Росії та Різдвяне послання королеви Великобританії¹⁰. У статті А. Битко представлено зіставний аналіз новорічних звернень президентів США, України та Росії вибірково з 1999 року по 2014 рік за характеристиками розглянутих періодів – кризового, перехідного і стабільного – відповідно в різні періоди в кожній із країн¹¹.

⁶ W. Czachur, *Inscenizowanie bliskości w polskich i niemieckich orędziach noworocznych. Przyczynek do lingwistyki kulturowej i międzykulturowej*, „Études sur le texte dédiées à Halina Grzmil-Tylutki”, Kraków 2016, s. 92.

⁷ К. М. Пітик, *Еволюція лінгвокультурних концептів у новорічних вітаннях французьких президентів: національні цінності як інструмент маніпуляцій*, «Мовні і концептуальні картини світу» 2019, вип. 2 (66), с. 118–125.

⁸ Ж. Р. Сладкевич, *Организация семиотического пространства новогоднего поздравления президента (на материале новогодних обращений президентов России, Беларуси и Польши за 2000–2015 гг.)*, «Политическая наука» 2016, № 3, с. 187.

⁹ Ю. А. Эмер, К. А. Акентьева, *Трансформация жанра «поздравление» в президентском дискурсе восточнославянских стран*, «Русия» 2019, т. 56, с. 312–327.

¹⁰ Л. А. Ласиця, *Новогоднее обращение главы государства: семантические особенности ритуального жанра политического дискурса*, «Вестник Оренбургского государственного университета» 2017, № 1 (201), с. 19–24.

¹¹ А. С. Битко, *Новорічне звернення президента як ритуальний жанр політичного дискурсу*, «Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики» 2014, вип. 63, с. 165–172.

Утім, зіставлення новорічних звернень українського й польського президентів, що свідчило б про жанрову динаміку, потребує ґрунтовного дослідження на сучасному етапі розвитку політичного дискурсу.

1. Новорічне привітання як мовленнєвий жанр ритуальної політичної комунікації

До проблеми мовленнєвих жанрів зверталися зарубіжні дослідники, зокрема в російському мовознавстві розроблено теорію мовленнєвих жанрів, що поглибило розуміння цього поняття (В. Дементьев, К. Долінін, К. Седов, Т. Шмельова та ін.). В. Дементьев і К. Седов визначали мовленнєвий жанр як «вербальне оформлення типової ситуації соціальної взаємодії людей»¹², а Т. Шмельова запропонувала так звану «анкету» мовленнєвого жанру як спосіб його лінгвістичного моделювання, що містить критерії комунікативної мети жанру, концепції автора та адресата, подійного змісту, чинник комунікативного минулого, чинник комунікативного майбутнього і мовне втілення¹³. К. Долінін визначає мовленнєвий жанр як «стале вербальне оформлення особливого поєднання комунікативної мети автора, скерованої на адресата, з чинниками мовленнєвого і подійного минулого та майбутнього з типовим диктумним змістом»¹⁴. Зважаючи на це, потрактуємо мовленнєвий жанр як вербальний репрезентант типової ситуації спілкування в межах соціальної взаємодії носіїв мови.

Більшість дослідників схиляються до врахування єдиного критерію розподілу мовленнєвих жанрів залежно від характеру поданої інформації – фатичні та інформаційні жанри (Т. Винокур, В. Дементьев, О. Шейгал та ін.). Інформаційні жанри мають на меті повідомлення нової та актуальної інформації, а фатичні – настанову на спілкування, мінімізацію нової інформації та пріоритет експресивності та етикетності у взаємодії. Серед мовленнєвих жанрів з домінуванням фатички потрібно виокремити ритуальні жанри, до яких уналежнюємо й новорічне привітання. Наявність у цьому жанрі одночасно характеристик інституційності політичного дискурсу й фатичності ритуальної комунікації зумовлює його дифузний характер, оскільки новорічне привітання поєднує ознаки жанрів привітання

¹² В. В. Дементьев, К. Ф. Седов, *Социопрагматический аспект теории речевых жанров*, Саратов 1998, с. 44.

¹³ Т. В. Шмелева, *Модель речевого жанра*, «Жанры речи» 1997, с. 90.

¹⁴ К. А. Долинин, *Речевые жанры как средство организации речевого взаимодействия*, «Жанры речи» 1999, с. 7–13.

та звернення¹⁵. Саме цим зумовлена й певна термінологічна невизначеність: дослідники паралельно вживають терміни «новорічне привітання» і «новорічне звернення», при цьому другий термін має дещо ширшу дефініцію, хоч його витoki пов'язані саме з ритуальним жанром привітання відомого з XVII століття¹⁶.

Ритуальність жанру уможливує його уналежнення до політичних ритуалів. В. Карасик відзначає комунікативний характер ритуалу та вважає, що ритуал виникає «на базі певної соціально значущої дії, яка підлягає символічному переосмисленню (ритуалізації)»¹⁷. Т. Харламова зазначає, що політичний дискурс характеризується «м'якою формалізацією ритуальної дії»¹⁸, зокрема це стосується жанрів урочистих і святкових промов політиків. Ми тлумачимо політичний ритуал як сукупність традиційних дій, що здійснюються у визначеному порядку, тобто певні норми і форми символічної політичної поведінки.

2. Структурно-семантичні параметри новорічного привітання в президентській риторичі

Політичне привітання є різновидом ритуального жанру, яке містить вітання від імені політичного лідера або політичної сили (партії, організації) з нагоди свята або урочистої події. Обов'язковими структурними компонентами привітання є рамкові компоненти, конгратуляційна й констатувальна частини, оптативний компонент. Комунікативною метою новорічного привітання є «формування почуття єдності, що здійснено через звернення до громадян у формі новорічних побажань, підбиття підсумків минулого року і формулювання завдань на прийдешній рік»¹⁹. Аналізуючи новорічне привітання в лінгвoseміотичному аспекті, Ж. Сладкевич визначає такі пріоритетні параметри жанру: форма мовлення (первинно – письмова, вторинно – усна); сфера й характер спілкування – суспільно-політична й медійна; інформаційний привід – настання нового календарного року; комунікативна мета – об'єднання нації на підставі спільних цінностей і домінантної ідеології, а також супутніх цілей – підби-

¹⁵ В. Ю. Варавкіна, *Новогоднее обращение главы...*, с. 158.

¹⁶ В. Ю. Ослопова, *Новогоднее обращение главы...*, с. 19.

¹⁷ В. И. Карасик, *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*, Волгоград 2002, с. 25.

¹⁸ Т. В. Харламова, *Динамика ритуализированных жанров в политическом дискурсе*, «Жанры речи» 2018, № 4 (20), с. 249.

¹⁹ W. Czachur, *Inscenizowanie bliskości...*, s. 74.

вання підсумків минулого року, позначення перспектив на майбутнє тощо; образ/статус адресанта (мовець – глава держави); образ адресата – громадяни країни; відповідна реакція (перлокутивний ефект) емоційного типу; обов'язкові структурні елементи; ритуальний характер²⁰. З огляду на це привітання за змістом завжди пов'язане з урочистими подіями або в суспільстві, або в житті соціально значущої особистості, а інтенційно новорічне привітання передбачає виконання етикетної функції – власне привітання адресата – і самопрезентацію мовця як уважного, небайдужого політика.

На композиційному рівні привітання як ритуальний мовленнєвий жанр має чітко визначену структуру: 1) рамкові елементи – звернення до адресата і вказівка на адресанта, що є ініціальними й завершальними компонентами; 2) конгратуляційна частина – зазначення інформаційного приводу та привітання зі святковою подією); 3) констатувальна частина – характеристика події, перелік досягнень адресата або загалом народу та характеристика значущості діяльності адресанта, в новорічному зверненні – звітування за минулий рік і планування діяльності на наступний; 4) оптативна частина – побажання.

Розглянемо основні структурні компоненти в новорічних привітаннях А. Дуди і В. Зеленського.

1) Звертання. На думку дослідників, у президентському дискурсі «на-явність звертання є обов'язковим елементом, оскільки воно дає змогу главі держави висловити ставлення до аудиторії та позначити статус цих відносин»²¹. Президент Польщі вживає в промовах такі звертання до адресатів: *Drodzy Rodacy! Szanowni Państwo! Drodzy Państwo! Panie i Panowie! Drodzy Rodacy w kraju i za granicą!* При цьому часто апеляція до адресатів не лише є ініціальним елементом промови, а й інтерпозитивним: мовець починає новий тематичний блок звернення зі звертання. За семантикою номінації адресатів у новорічних привітаннях президента Польщі є етикетними найменуваннями колективного суб'єкта (*Państwo, Panie i Panowie*) або актуалізують комунікативний намір консолідації президента з народом через вживання лексеми *Rodacy* (укр. *співвітчизники*). Президент Польщі конкретизує локалізацію співвітчизників: *w kraju i za granicą*, адресуючи своє привітання не лише тим, хто перебуває в країні, а й за її межами. Усі субстантиви вжито у формі множини або однини в разі використання збірних іменників. Остання номінація є універсальною для промов обох президентів і є найчастотнішою у проаналізованих текстах. Президент України загалом

²⁰ Ж. Р. Сладкевич, *Организация семиотического пространства...*, с. 170–171.

²¹ Ю. А. Эмер, К. А. Акентьева, *Трансформация жанра «поздравление»...*, с. 317.

послугується меншою кількістю звертань у новорічних промовах: *Дорогі українці! Дорогі співвітчизники!* У першому випадку у звертанні вжито етнонім *українці*, що вказує на актуалізацію мовцем національної ознаки у зверненні до адресатів, а в другому випадку *співвітчизники*, як і в промові А. Дуди. Ад'єктиви, використані у звертанні, є тотожними і мають позитивно оцінну конотацію у промовах обох президентів: польськ.: *drodzy, szanowny*; укр.: *дорогий, шановний*. Такі форми зумовлені актуалізацією етикетної функції ритуального тексту, що спричинило вживання мовленневих кліше, зокрема у звертаннях.

2) Основна частина. В основній частині новорічного привітання наявні дві різні за обсягом частини: по-перше, це характеристика події – зустріч Нового року; по-друге – звіт за минулий рік і планування державних справ на наступний.

Перша частина є конгратуляційною: мовець вказує, який рік минає або який рік зустрічає держава, напр.: *Żegnamy rok 2019* (А. Дуда, 31.12.2019); *Żegnamy stary rok. Ale dzisiejszy Sylwester jest inny niż poprzednie. Spędzamy go w domach, w gronie najbliższych* (А. Дуда, 31.12.2020); *До кінця 2020 року залишаються лічені хвилини* (В. Зеленський, 21.12.2020). У такому разі мовець вказує на інформаційний привід свого виступу та стисло характеризує урочисту подію як важливий елемент ритуального політичного дискурсу.

Друга частина містить комплекс надфразних єдностей, що є змістовими блоками новорічного привітання. Ж. Сладкевич наголошує, що конститутивними елементами новорічного звернення є «національні цінності, на яких вибудовують оцінку минулого – подій минулого року та дальніх історичних етапів – і бачення майбутнього – окреслення перспектив і суспільних завдань»²². Зважаючи на це, мінімальна кількість змістових блоків у другій частині – два, перший висвітлює минуле, а другий майбутнє. Проте в новорічному зверненні цими двома позиціями президент переважно не обмежується: політик «підсумовує події минулого року; формулює плани на наступний рік, оголошуючи напрями реформ; висловлює солідарність з нацією, висловлюючи подяки, вітання та побажання, і в такий спосіб позитивно оцінює громаду та її членів»²³.

Виокремлюють такі основні змістові блоки у другій частині новорічного привітання.

1. Оцінка подій минулого року здійснюється у формі звіту президента з наголошенням насамперед на позитивних аспектах: досягненнях, перемогах, успіхах, напр.: *Uradowanie milionów miejsc pracy Polek i Polaków to jeden*

²² Ж. Р. Сладкевич, *Организация семиотического пространства...*, с. 175.

²³ W. Czachur, *Inscenizowanie bliskości...*, s. 75.

z największych sukcesów tego mijającego roku (A. Duda, 31.12.2019); *А коли повернулись наші моряки та наші полонені, ми плакали від щастя всі і україномовні, і русскоговорящие, і звичайна домогосподарка, і успішний адвокат, і президент України* (В. Зеленський, 2019). Мовці дають перелік тих подій або фактів, якими можна пишатися і які представлені як спільні досягнення всього народу. Такі факти мають конкретний характер і передбачають репрезентацію цифр, дат і прізвищ як аргументів у переконанні адресатів. Вибір досягнень і успіхів визначає загальну стратегію презентації успішної країни як один із концептуальних векторів новорічного привітання.

Проте й сумні або суперечливі події, якщо вони визначали життя країни в минулому році, також стають предметом оцінювання в промовах президентів, напр.: *Był to rok pełen wyrzeczeń, dramatów i cierpienia. Z głębokim współzuciem obejmują myśl rodziny pogrążone w smutku po stracie bliskich* (A. Duda, 31.12.2020); *Яким же був цей рік? У ньому були сльози від болю і сльози від гордості. Було те, за що нам соромно, і те, чим ми пишаємося. Те, що хочеться забути, і те, що ніколи не забудемо* (В. Зеленський, 31.12.2020). Відзначимо, що негативні оцінки мають натомість абстрактний або узагальнений характер і подаються як амбівалентні на тлі позитивних: досягнення є досить конкретними і вимагають чіткого переліку, а недоліки й поразки представлені як випадковості, недолугості, хоч і з конкретними прикладами, напр.: *Pandemia koronawirusa ogarnęła cały świat, a w ostatnich miesiącach uderzyła z wielką mocą także w nasz kraj, w Polskę. Stanęliśmy przed wyzwaniem o niespotykanej dotąd skali* (A. Duda, 31.12.2020); *Так, на жаль, він забрав у нас киянина Патона, одесита Жванецького, львів'ян Скорика та Віктюка* (В. Зеленський, 31.12.2020). Зазначимо, що перелік досягнень значно більший від переліку поразок, що є цілком виправданим з огляду на ритуальність новорічного привітання. У такий спосіб увага адресатів зацентрована на позитиві, а не на негативі, що характерно для ритуальної комунікації.

2. Історичний екскурс семантично пов'язаний із переліком подій минулого, але тут ідеться не про минулий рік, а про події давнини. Переважно президенти згадують знакові для країни історичні факти, дати, особистостей, при цьому згадки є не випадковими, а зумовлені річницями, які святкуватиме країна у прийдешньому році, напр.: *Okazją do tego jest stulecie powstania wielkopolskiego i pierwszego z trzech powstań śląskich, 80. rocznica wybuchu II wojny światowej oraz 20-lecie członkostwa Polski w NATO. Upięknimy także 450. rocznicę zawarcia unii lubelskiej oraz 15-lecie przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej* (A. Duda, 31.12.2018); *Ми хоробрість Святослава, велич Володимира, мудрість Ярослава. У нас є Шевченко. Ба більше – у нас є два Шевченки!* (В. Зеленський, 31.12.2020). Відзначимо, що

для новорічних привітань А. Дуди цей тематичний блок є обов'язковим, масштабним і потужним: в усіх проаналізованих текстах наявна апеляція до славетної історії Польщі та вказано річниці знакових подій як важливі дати для всієї країни, напр.: *W stulecie wygranej bitwy warszawskiej 1920 roku przypominamy zmagania, które przesądziły o wyniku wojny polsko-bolszewickiej – a także o losach świata sto lat temu* (A. Duda, 31.12.2019). Натомість у новорічних привітаннях В. Зеленського історична тема майже не представлена, лише фіксуємо згадки про відомих українців, але без семантичного зв'язку із сучасністю.

3. *Очікування і плани на майбутній рік* становлять другий обов'язковий блок у цій частині новорічного привітання. У цьому разі мовець вказує плани перспективи країни, напр.: *Co nas czeka od pierwszego stycznia? Ufam, że będzie to rok polskich zwycięstw! Że tym słowem, które będziemy odmieniać najczęściej w roku 2020 będzie słowo sukces* (A. Duda, 31.12.2019); *Witamy nową 2021 rok z nadzieją. Ufam, że będzie lepszy* (A. Duda, 31.12.2020); *Знаєте, всі президенти в новорічному зверненні говорять одну фразу: “Дорогі українці! Це був важкий рік... Але наступний буде кращим”. І ось із цим згоден. Він буде кращим для всієї України* (В. Зеленський, 31.12.2020). В обох президентів домінують позитивні оцінки майбутнього року та райдужні плани, проте в А. Дуди ці плани мають і досить конкретний характер, що свідчить про перелік перспектив країни, а не лише про прагнення і прогнози.

3) *Оптимістична частина (побажання)* має перформативний характер і передбачає вживання оптимістичних. На думку дослідників, «побажання та формулювання побажань (вітань) можна розуміти як форму мовленевої дії в інтеракції – а також як подяку, прохання, пораду, запрошення тощо»²⁴. Для ритуального тексту, присвяченого святу, наявність оптимістичної є обов'язковою, напр.: *Niech Nowy Rok 2019 upłynie Państwu w zdrowiu i prosperity. Życzę pokoju, wzajemnego szacunku i zrozumienia w Państwa rodzinach, w gronie przyjaciół, sąsiadów i współpracowników* (A. Duda, 31.12.2018); *Życzę Państwu, żeby to dobro pozostało z nami i w nas także po zakończeniu pandemii* (A. Duda, 31.12.2020); *У новому 2020 році я бажаю всім нам поважати один одного, бути здоровими, мати достаток і багато приводів посміхатися. Бажаю всім гарно відпочити, виспатись, не переїсти і, звичайно, легкого та приємного запаморочення на ранок. Миру всім нам* (В. Зеленський, 31.12.2019). Використання перформативів оптимістичної семантики посилює загальний перлокутивний ефект новорічного звернення, насиченого експресивами – вітаннями й побажаннями.

²⁴ K. Sikora, *Życzenie w gwarze i kulturze wsi*, Kraków 2020, s. 45.

4) **Завершальна частина** новорічного звернення містить власне привітання з відповідними перформативними мовленнєвими актами етикетного характеру, напр.: *Jeszcze raz: wszystkiego najlepszego i udanej noworocznej zabawy! Do siego roku!* (А. Duda, 31.12.2018); *Wejdźmy w nowy 2021 rok mocni wiarą we własne siły i nadzieją na sprostanie wszelkim wyzwaniom, które w tych najbliższych dwunastu miesiącach czekają nas w życiu prywatnym i zawodowym* (А. Duda, 31.12.2020); *Я щиро вітаю всіх українців із Новим роком! Нехай всі будуть здорові. Нехай всі будуть щасливі* (В. Зеленський, 31.12.2020).

Отже, структура і зміст новорічних звернень президентів Польщі й України є схожими. Повний збіг спостерігаємо на структурному рівні, зокрема збігається кількість структурних частин звернення та їхній загальний зміст. Відмінності пов'язані з уживанням звертань, більшою конкретикою представлених оцінок минулого, наявності потужного історичного блоку в промовах президента Польщі, мінімізацією негативних для країни подій й окресленням перспектив розвитку держави в наступному році.

3. Комунікативні стратегії в новорічних привітаннях польського та українського президентів

Для лінгвопрагматичного аналізу новорічного звернення важливим є аспект комунікативних стратегій, на підставі яких можна визначити комунікативні цілі мовців у кожному конкретному випадку. Поняття комунікативної стратегії обґрунтовано в працях Т. ван Дейка, О. Іссерс, С. Сковородникова та ін. О. Іссерс стверджує, що планування мовленнєвої поведінки є частиною інтерактивного процесу та полягає в інтерпретації адресатом дій адресанта відповідно до власних мотивацій, бажань і стратегій²⁵. У польському мовознавстві «синонімами стратегії є план, концепція, бачення, хід, спосіб, шлях, процедура, техніка, тактика, метод, напрям»²⁶. Зважаючи на це, комунікативна стратегія є глобальним вектором, схемою, напрямом розгортання комунікативної взаємодії між мовцем та адресатом. Узгодженість визначення комунікативної стратегії з інтенцією мовця допомагає визначити тип обраної комунікантами стратегії. Загалом комунікативна мета новорічного звернення полягає у «єднанні нації, дотриманні традицій спілкування, демонстрації позитивного і поважного

²⁵ О. С. Іссерс, *Коммуникативные стратегии и тактики русской речи*, Москва 2006, с. 95–96.

²⁶ S. Romaniuk, *Ukraiński dyskurs polityczny w latach 2010–2014. Analiza lingwistyczna*, „Seria monograficzna Katedry Ukrainistyki UW oraz Uniwersytetu Przykarpackiego im. Wasyła Stefanyka w Iwano-Frankiwsku”, I. Kononenko, I. Mytnik (red.), t. XI, Warszawa – Iwano-Frankiwsk 2016, s. 85.

ставлення до народу, підбитті підсумків минулого року, формулюванні планів на майбутнє»²⁷.

Розглянемо основні комунікативні стратегії, представлені в новорічному привітанні президентів Польщі та України.

1. *Стратегія самопрезентації* в новорічному привітанні скерована не на особистість мовця-президента, а на адресата – громадян країни. З огляду на це президент, ототожнюючи себе з країною, надає позитивні, а часто й гіперболізовані характеристики державі й народу, напр.: *Relacje między narodowe to współpraca, ale też i rywalizacja. Jestem pewien, że niepodległa Polska w zjednoczonej Europie – Polska sprawnie rządzona – także w roku 2020 będzie utraciała swoją silną pozycję* (A. Duda, 31.12.2019). У такому разі перемоги й досягнення країни президент не приписує собі, але визначає свою роль і роль народу в їх досягненні як значну, напр.: *Але в цьому році, як і в 2014-му, ми ще раз переконалися – супергерої є. І до наших військових приєдналися наші медики, наші суперлікарі, суперлаборанти, суперводії «швидкої», суперпілоти, суперприкордонники, суперучителі, суперпожежники і суперрятувальники. І у нас немає іншого варіанту, крім бути суперУкраїною* (В. Зеленський, 31.12.2020). У такому разі йдеться про самопрезентацію президента як глави держави, актуалізацію його ролі в політичному дискурсі.

Як вербальні маркери стратегії самопрезентації В. Зеленський використовує форми 1-ої особи однини, зокрема в комісивних висловлюваннях, напр.: *І я буду робити все, щоб і через рік, і у всіх подальших роках у цей же день і час мені було не соромно дивитися вам у вічі* (В. Зеленський, 31.12.2020). Такі ж граматичні форми дієслів у висловлюваннях з комісивним значенням фіксуємо у промовах А. Дуди: *W ostatnich tygodniach rozmawiałem na ten temat z wieloma ekspertami, lekarzami i naukowcami. Zgodnie podkreślają, że szczepionka jest skuteczna i bezpieczna. Apeluję, żeby skorzystać z tej wielkiej szansy. Przyłączam się do tych apeli. Sam oczywiście także wezmę udział w Narodowym Programie Szczepień* (A. Duda, 31.12.2020). Президент окреслює свою роль у досягненнях минулого року і перспективах країни в наступному році.

2. *Стратегія консолідації* орієнтована на об'єднання народу, в актуалізації його єдності як однієї країни разом із президентом. Дослідники відзначають: «Ідея консолідації народу і влади особливо актуальна для новорічних привітань українських президентів»²⁸, напр.: *Budowa i utracianie Rzeczypospolitej jest naszym wspólnym obowiązkiem. W nowym roku będziemy wybierać*

²⁷ Л. А. Ласица, *Новогоднее обращение главы...*, с. 21.

²⁸ Г. Г. Сенчишина, Г. В. Ситар, *Привітання як мовленнєвий жанр політичного ритуального дискурсу*, «Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса» 2019, вип. 11, т. 1, с. 94.

swoich przedstawicielei do Parlamentu Europejskiego, a także do Sejmu i Senatu. W ten sposób każdy z nas współtworzy niepodległe, bezpieczne i stabilne państwo (A. Duda, 31.12.2018); *У нашій історії чимало епізодів, що нас об'єднують. Та ми навчилися бути єдиною країною епізодично. У новому році нам треба бути єдиною країною щодня. Це має стати нашою національною ідеєю* (В. Зеленський, 31.12.2019). Ця стратегія є універсальною для політичного дискурсу загалом. Вербальними маркерами реалізації стратегії консолідації є лексеми: польськ.: *wspólne, razem, jedność*; укр.: *спільний, разом, єдиний, єдність*; та граматичні засоби – особові та присвійні займенники множини: польськ.: *nasz, każdy z nas*; укр.: *ми, наш, нас*; відповідні дієслівні форми.

3. *Стратегія подяки* скерована на позитивне оцінювання внеску в розвиток країни різних груп громадськості, що належать до потенційних адресатів новорічного звернення, напр.: *Chcę szczególnie podziękować tym, którzy stoją na pierwszej linii frontu walki z pandemią: lekarzom, pielęgniarcom, ratownikom, diagnostom i wszystkim służbom medycznym. Dziękuję żołnierzom Wojska Polskiego i funkcjonariuszom innych służb mundurowych oraz wolontariuszom wspomagającym działania medyczne i opiekuńcze* (A. Duda, 31.12.2020). У новорічному привітанні А. Дуди наявні численні звернення до різних груп адресатів із подякою, висловленою у формі 1-ої особи однини теперішнього часу, тобто вжиті перформативні мовленнєві акти – експресиви, напр.: *Dziękuję Państwu za włączenie się w tysiące jubileuszowych inicjatyw lokalnych i ogólnopństwowych* (A. Duda, 31.12.2019). У всіх промовах президента Польщі стратегія подяки є однією з визначальних, що свідчить про такий комунікативний намір, як актуалізація ролі народу в досягненнях минулого року. Вважаємо стратегію подяки характерною саме для польського президентського дискурсу. Ця стратегія посилює консолідацію й вказує на домінування адресата-народу як причетного до досягнень країни, напр.: *Wszystkim Państwu, drodzy Rodacy, serdecznie za to dzisiaj dziękuję* (A. Duda, 31.12.2020). Звертання до всього народу, співвітчизників посилюють комунікативний потенціал стратегії подяки.

Натомість у В. Зеленського стратегія подяки майже не використовується. Єдиний спосіб її реалізації репрезентований у формі подяки минулому року, а не народу, напр.: *І як би там не було, давайте подякуємо 2020-му і не будемо його лягати* (В. Зеленський, 31.12.2020). Подяка вербалізована як заклик до адресатів об'єднатися у спільній дії щодо минулого року, але жодних звернень до різних груп адресатів і до народу загалом тут не спостерігаємо.

Вербальними маркерами стратегії подяки є лексеми польськ.: *dziękuję, podziękować*; укр.: *дякую, спасибі*, напр.: *Chcę dzisiaj za to raz jeszcze podziękować wszystkim moim Rodakom, niezależnie od tego, na kogo Państwo głosowali.*

Rekordowa frekwencja daje silny demokratyczny mandat. To także dowód stabilności i dojrzałości naszej polskiej demokracji. Ogromnie za ten dowód **dziękuję** (A. Duda, 31.12.2020).

4. **Стратегія ритуалізації** реалізує фатичність новорічного звернення, актуалізуючи етикетну функцію мови. Ритуал святкування Нового року, крім знакових елементів (ялинка, свічки, прикраси, келих шампанського тощо), охоплює й вербальний складник – побажання, напр.: *Życzę, aby nowy rok przyniósł Państwu wiele osobistych zwycięstw i sukcesów! Aby spełniły się Państwa pragnienia i oczekiwania. Aby powiodły się wszelkie plany. Przyjmijcie Państwo życzenia zdrowia, rodzinnego szczęścia i dostatku. Niech wzajemna życzliwość i uprzejmość pomagają nam iść przez życie ze spokojem i pogodą ducha* (A. Duda, 31.12.2019). Побажання поєднано в новорічних привітаннях із загадуванням бажань, що також має ритуальне підґрунтя, напр.: *Osobom, które będą przeżywać w tym roku doniosłe osobiste wydarzenia – zawarcie małżeństwa, narodziny dziecka czy ważne egzaminy – życzę spokoju, optymizmu i, oczywiście, powodzenia* (A. Duda, 31.12.2019); *Давайте заради них вимкнемо свій дорослий прагматизм і загадаємо для України дуже сміливе і майже фантастичне. Так, як це вміють робити наші діти* (В. Зеленський, 31.12.2020). Вербальними маркерами стратегії ритуалізації є польськ.: *życze, życzenia, niech*; укр.: *бажаю, зичу, нехай* та граматичні форми теперішнього часу й наказового способу.

5. **Стратегія оцінювання** передбачає поєднання позитивних та негативних аксіологічних характеристик подій минулого року з наданням переваги першим. Із цією метою використовують оцінну лексику – переважно ад’єктиви, напр.: *Bezpieczeństwo energetyczne wzmocniły tegoroczne decyzje zapewnijące nam stabilne dostawy gazu ziemnego i ropy naftowej* (A. Duda, 31.12.2019); *Ми живемо у великій, прекрасній країні, де неймовірна природа, щедра земля, де розумні і талановиті діти, і де всі президенти в своїх новорічних привітаннях завжди говорять фразу: “Дорогі українці, це був важкий рік...”* (В. Зеленський, 31.12.2020). Якщо в українському політичному дискурсі переважають позитивно забарвлені прикметники, напр.: *Навчитися жити разом у повазі заради майбутнього своєї країни. Адже ми уявляємо його однаково – це успішна та квітуча країна, де немає війни, країна, яка повернула своїх людей і свої території. ...”* (В. Зеленський, 31.12.2019); *А ми не маємо іншого варіанту, ніж стати найсильнішою країною* (В. Зеленський, 31.12.2020), то в польському – іменники, утворені від таких прикметників, напр.: *My, Polacy, wykazaliśmy się olbrzymią determinacją i poświęceniem. Pokazaliśmy to, co w nas najlepsze: solidarność, życzliwość, gotowość do współpracy, zrozumienie* (A. Duda, 31.12.2020); *Życie codzienne w czasach pandemii mocniej niż dotychczas uświadomiło nam, jak bardzo potrzebujemy siebie nawzajem. Dlatego jest to także czas wielkiej serdeczno-*

ści, otwartości, gotowości do niesienia pomocy i wsparcia drugiemu człowiekowi (A. Duda, 31.12.2020).

6. *Стратегія дискредитації* полягає у звинуваченнях, образах співрозмовника та демонстрації конфронтації з ним. Ця стратегія характерна винятково для українського політичного дискурсу, що ґрунтується на запереченні дій попередників та їхній нищівній критиці, напр.: *І ми не слухаємо металників бруду на вентилятор соцмереж. Після кого залишаться пости, а після когось залишаться мости* (В. Зеленський, 31.12.2020). При цьому особливістю цієї стратегії є імпліцитні звинувачення попередньої влади, що представлено у вигляді імплікатур, напр.: *Цей рік показав, що можна про армію говорити, а можна зробити для безпеки і оборони найбільший в історії бюджет* (В. Зеленський, 31.12.2020). У такий спосіб використання підтексту «можна про армію говорити» апелює до виборчого слогана головного опонента В. Зеленського на виборах – П. Порошенка, політичним гаслом якого стало *Армія. Віра. Мова*. Перший компонент слогана й було інтерпретовано в контексті. Окремі поразки минулого року В. Зеленський пов'язує з діяльністю своїх попередників, напр.: *Цей рік показав, що дитячу лікарню "Охматдит" можна добудувати і не передавати, немов булаву кожному наступному президентові України* (В. Зеленський, 31.12.2020). На відміну від інших стратегій дискредитація в новорічному зверненні не передбачає вживання стилістично зниженої або просторічної лексики. Іntenція мовця полягає у виправдовуванні власних проблем через підтекстову критику, що сприймається адресатом завдяки спільним фоновим знанням.

Отже, основними стратегіями новорічного привітання є: стратегія самопрезентації, консолідації, подяки, ритуальності, оцінювання, дискредитації, кожна з яких підпорядкована відповідній меті мовця і спирається на певні мовні особливості вираження інтенції.

Аналіз новорічних привітань президента Польщі А. Дуди і президента України В. Зеленського свідчить про тотожність структурно-змістових параметрів тексту: незалежно від національних ознак президентського дискурсу, новорічне привітання містить звертання, конгратуляторну частину, констатувальну частину, оптатив. Структура новорічного звернення здебільшого підпорядкована реалізації етикетної функції мови, що зумовлює особливості структури й семантики цього мовленнєвого жанру. На лінгвопрагматичному рівні основними стратегіями взаємодії між мовцем-президентом та адресатом – народом реалізовано стратегії самопрезентації, консолідації, подяки, ритуальності, оцінювання, дискредитації.

Бібліографія

- Bitko A. S., *Novorichne zvernennyya prezidenta yak ritual'nij zhanr politichnogo diskursu*, [v:] *Soczial'ni texnologii: aktual'ni problemi teorii ta praktiki* 2014, № 63, s. 165–172.
- Bralczyk J., *Strategie propagandy politycznej*, [v:] *Język a kultura*, t. 4: Funkcje języka i wypowiedzi, J. Bartmiński, R. Grzegorzczakowa (red.), Wrocław 1991, s. 105–115.
- Czachur W., *Inscenizowanie bliskości w polskich i niemieckich orędziach noworocznych. Przyczynek do lingwistyki kulturowej i międzykulturowej*, [w:] *Études sur le texte dédiées à Halina Grzmil-Tylutki*, Kraków 2016, s. 73–96.
- Dement'ev V. V., Sedov K. F., *Sociopragmaticheskij aspekt teorii rechevyyx zhanrov*, Saratov 1998.
- Dolinin K. A., *Rechevye zhanry kak sredstvo organizacii rechevogo vzaimodejstviya*, „Zhanry rechi” 1999, s. 7–13.
- Emer Yu., Akent'eva K. A., *Transformaciya zhanra «pozdravlenie» v prezidentskom diskurse vostochnoslavyanskix stran*, „Rusin” 2019, t. 56, s. 312–327.
- Fras J., *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*, Wrocław 2005.
- Issers O. S., *Kommunikativnye strategii i taktiki russkoj rechi*, Moskva 2006.
- Karasik V. I., *Yazykovej krug: lichnost', koncepty, diskurs*, Volgograd 2002.
- Kondratenko N. V., *Publichnij vystup yak zhanr ritual'noi politichnoi komunikacii: transformaciya novorichnogo zvernennyya v ukrains'kij prezidents'kij ritoriczi (na materialii promov Petra Poroshenka)*, „Studia Ukrainica Posnaniensia” 2020, VIII/1, pp. 85–94.
- Kondratenko N.V., *Novogodnee obrashhenie kak ritual'nyj zhanr politicheskogo diskursa: makrostrukturnye komponenty i sredstva ix vyrazheniya*, „Komp'yuternaya lingvistika i intelektual'ny'e texnologii” 2007, s. 302–306.
- Lasicza L. A., *Novogodnee obrashhenie glavy gosudarstva: semanticheskie osobennosti ritual'nogo zhanra politicheskogo diskursa*, „Vestnik Orenburskogo gosudarstvennogo universiteta” 2017, № 1 (201), s. 19–24.
- Oslopova V. Yu., *Novogodnee obrashhenie glavy gosudarstva k narodu kak zhanr politicheskogo diskursa*, „Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta” 2009, s. 19–22.
- Pitik K. M., *Evolyuciya lingvokul'turnix konceptiv u novorichnix vitannyax francuz'kix prezidentiv: nacional'ni cinnosti yak instrument manipulacij*, „Movni i konceptual'ni kartini svitu” 2019, № 2 (66), s. 118–125.
- Romaniuk S., *Ukrainski diskurs polityczny w latach 2010–2014. Analiza lingwistyczna*, [w:] *Seria monograficzna Katedry Ukrainistyki UIW oraz Uniwersytetu Przykarpackiego im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankiwsku*, I. Kononenko, I. Mytnik (red.), t. XI, Warszawa – Iwano-Frankiwnsk 2016.

- Senchishina G. G., Sitar G. V., *Privitannya yak movlennevij zhanr politichnogo ritual'nogo diskursu*, „Visnik students'kogo naukovogo tovaristva Donec'kogo nacional'nogo universitetu imeni Vasilya Stusa” 2019, № 11, t. 1. s. 92–96.
- Shmeleva T. V., *Model' rechevogo zhanra*, „Zhanry rechi” 1997, s. 88–99.
- Sikora K., *Życzenie w gwarze i kulturze wsi*, Kraków 2020.
- Sladkevich Zh. R., *Organizaciya semioticheskogo prostranstva novogodnego pozdravleniya prezidenta (na materiale novogodnix obrashhenij prezidentov Rossii, Belarusi i Pol'shi za 2000–2015 gg.)*, „Politicheskaya nauka” 2016, № 3, s. 168–193.
- Strij L. I., *Ritual'ni zhanri ukraïns'kogo politichnogo diskursu: strukturno-semantichnij i li-vopragmatichnij aspekti: dis. na zdob. nauk. stup. kand. filolog. nauk*, Odesa 2015.
- Varavkina V. Yu., *Novogodnee obrashhenie glavy gosudarstva: zhanrovaya specifika i ling-vokognitivnoe modelirovanie obraza adresata: dis. kand. filol. nauk*, Omsk 2011.
- Xarlamova T. V., *Dinamika ritualizirovannyx zhanrov v politicheskom diskurse*, „Zhanry rechi” 2018, № 4 (20), s. 248–253.

